

Література:

1. *Goldsmith M.* Farewell to the British state? / M. Goldsmith, E. Page // Public sector reform: Rationale, trends a. problems ; Ed. by Lane J. – London : Sage publ., 1996. – P. 150.
2. Local Government. Aspects of Britain. – London : HMSO Publications Centre, 1996. – P. 53 – 54.
3. *Wolf J.* State power and ideology in Britain / J. Wolf // The Welfare State and Conservatives ; Political studies. – Guilford. – 2012. – Vol. 39. – № 2. – P. 243.

Надійшла до редколегії 10.01.2013 р.

УДК 35.1

Є. Є. САВІН

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО ЗАХИСТУ
НАЙБІЛЬШ ВРАЗЛИВИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ:
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Досліджено перспективи розвитку державної політики щодо захисту найбільш вразливих верств населення. Розроблено пропозиції щодо інтеграції осіб з обмеженими можливостями, реінтеграції їх у суспільне виробництво, соціальне життя.

Ключові слова: державна політика, соціально вразливі верстви населення, соціальний захист, реінтеграція.

Prospects of public policy for the protection of the most vrazlyvyv population. The proposals for the integration of persons with disabilities, their reintegration into social production, social life.

Key words: public policy, socially disadvantaged groups, social protection, reintegration.

Турбота про найбільш незахищених громадян – громадян з обмеженими можливостями – вважається показником стабільності та цивілізованості держави.

Інвалідом є особа зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, наслідком травм або з уродженими дефектами, що призводить до обмеження життєдіяльності, до необхідності в соціальній допомозі та захисті [4]. Інваліди з фізичними ушкодженнями, хронічно хворі та люди похилого віку, які мають обмежені можливості щодо роботи і нормального способу життя, складають постійно зростаючу групу суспільства. Збільшення

кількісного складу цієї групи є результатом цілої низки явищ і факторів: минулої афганської війни, в якій брали участь громадяни України; чорнобильської аварії, яка має довгострокові негативні наслідки; розвитку техніки, що призводить до збільшення кількості тяжких дорожньо-транспортних подій і випадків професійного травматизму тощо. Частка зазначеної групи населення, яке є насправді маломобільною щодо способу існування, складає в Україні вже близько 40 %. Значна кількість цих людей потребує особливих, дещо специфічних умов проживання та обслуговування, які дозволяли б їм почуватися та дійсно бути повноцінними членами суспільства, робити посильний внесок у національний прибуток та хоча б частково матеріально забезпечувати себе.

Розробка та реалізація, сутність механізмів державної політики щодо соціального захисту громадян широко досліджується в сучасній вітчизняній фаховій літературі. Загальним питанням проведення державної соціальної політики присвячено роботи Р. Атаманюка, Н. Болотіної, Ю. Бондаренко, Н. Борецької, В. Гладких, М. Мальчика, Г. Одинцової, В. Рибіна, В. Рудика, М. Руженського, Л. Четверикової, Ю. Юрченко та ін. Окремі напрямки практичної діяльності місцевих органів державного управління в означеній сфері досліджено І. Даніловою, Л. Дроздовою, В. Дьяченко, О. Ноздріної, М. Чічкань тощо. Важливим напрямком є аналіз сучасного досвіду організації соціального захисту у розвинутих демократичних країнах світу (особливо у Швеції) в контексті стратегії європейської інтеграції України. Ця проблема розглядається в розвідках О. Єнько, Г. Коріної, В. Лактіонова, Л. Мартинчука, Л. Церасевича, А. Цумаєвої, І. Ярошенко. Нарешті слід відзначити спеціальні дослідження та фахові довідники з різних питань здійснення соціальної політики, підготовлені закордонними авторами, такими як Теренс М. Ганслі, Боб Дікон, Мішель Халс, Пол Стабс, Джозеф і Дороті Метьюз, Джеймс Мідлі, Мішель Лівермол, Майкл Гіл і Зое Ірвінг.

Метою статті є висвітлення питань щодо перспектив розвитку державної політики захисту найбільш вразливих верств населення в Україні.

Найбільш життєво необхідними і важливими потребами та прагненнями для інвалідів є максимальне збереження активності, віри в свої сили, а також відчуття захищеності та особистої свободи. З цією метою інваліди в усьому світі утворюють громадські організації, які мають захищати їх інтереси та доносити до відповідних структур такі принципи: інваліди та люди похилого віку повинні мати можливість жити в тому ж середовищі, в таких самих умовах щодо житла, праці, відпочинку тощо, як і решта; необхідно створити такі технічні, фінансові, психологічні, просторові та інші умови, які забезпечували б інвалідам і людям похилого віку можливість проживання у масовому житлі серед звичайних людей; інвалідам і людям похилого віку необхідно забезпечити можливість щодо вибору локалізації житла та міста роботи відповідно до їх потреб і побажань; інвалідів і людей похилого віку слід забезпечити всіма необхідними спеціальними засобами та устроями відповідно до конкретних особистих потреб, які дозволять їм використовувати

свої можливості щодо суспільна корисної праці та отримувати відповідний прибуток; маломобільним групам населення необхідно забезпечити умови щодо їх повної інтеграції у суспільному житті з рештою громадян. Для цього мають бути усунені не тільки просторові та фізичні, але і психологічні перешкоди з обох боків. При цьому досягнення цієї мети є важливим як для інвалідів та людей похилого віку, так і для суспільства в цілому [3; 6].

Протягом останніх років відбулися істотні зміни у ставленні до інвалідів у суспільстві. Основою таких змін є визнання прав інвалідів на повноцінне життя в суспільстві і створення державою належних умов для їх реабілітації та соціальної інтеграції. Багато зроблено для того, щоб люди з обмеженими можливостями почувалися повноцінними громадянами. Цьому сприяє підписання нашою країною міжнародних документів. Проводиться робота з гармонізації законодавства, здійснюються заходи для реалізації інвалідами конституційних прав на трудову діяльність, розширюється мережа реабілітаційних установ і удосконалюється їх робота.

За останні роки державою створено комплекс законів [5], які регулюють практично всі аспекти життя людей з інвалідністю. У них знайшли відображення статті Європейської соціальної хартії “Право на працю”, “Право на охорону здоров’я”, “Право на справедливі умови праці”, “Право на соціальне забезпечення”, “Право осіб з фізичними та розумовими вадами на професійне навчання, перекваліфікацію та соціальну реабілітацію”, “Право на соціальну медичну допомогу”, Конвенція 159 про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів і Рекомендація 168 щодо професійної реабілітації та працевлаштування інвалідів Міжнародної організації праці тощо. Найважливішим міжнародним документом, що стосується інвалідів, є Конвенція про права інвалідів. Україна ратифікувала Конвенцію та Факультативний протокол до неї 16 грудня 2009 р.

Більшість нормативно-правових актів у сфері захисту та дотримання прав інвалідів прийнята до підписання та ратифікації Конвенції про права інвалідів, за умов дотримання принципів медичної моделі інвалідності, згідно з якою проблеми інвалідів розглядаються як такі, що зумовлені їх обмеженими через стан здоров’я фізичними можливостями. Конвенція містить соціальну модель інвалідності, що передбачає залучення інвалідів до ефективної участі в житті суспільства нарівні з іншими громадянами.

На сьогодні для України проблема захисту інвалідів набуває особливого значення у зв’язку з постійним зростанням їх частки серед населення держави. За останні роки чисельність осіб з особливими потребами в Україні перейшла п’яти-відсотковий рубіж [4, с. 13].

Законом України “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” визначено мету державної політики, яка полягає у створенні правових, економічних, побутових, політичних і соціально-психологічних умов для задоволення потреб інвалідів у відновленні здоров’я, матеріальному забезпеченні, посильній трудовій та громадській діяльності. Цей Закон визначає основи соціальної захищеності інвалідів в Україні і гарантує їм рівні з усіма іншими громадянами можливості для участі в економічній, політичній і

соціальної сфері життя суспільства, створення необхідних умов, які дають можливість інвалідам вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними здібностями і інтересами.

Соціальний захист інвалідів з боку держави полягає в наданні грошової допомоги, засобів пересування, протезування, орієнтуванні на сприйняття інформації, наданні пристосованого житла, у встановленні опіки або стороннього догляду, а також пристосованні забудови населених пунктів, громадського транспорту, засобів комунікацій і зв'язку до особливостей інвалідів [1; 2].

Серед основних завдань соціальної політики держави визначено сприяння інтеграції та реінтеграції інвалідів у суспільне виробництво й соціальне життя. Вони реалізуються через забезпечення прав інвалідів на психологічну підтримку, професійну орієнтацію, професійне навчання та трудову зайнятість; дотримання рівних прав інвалідів (жінок і чоловіків) у сфері професійної, соціальної, медичної реабілітації і трудової зайнятості; постійне вдосконалення законодавства, нормативно-правового підґрунтя, організаційно-управлінської структури у сфері реабілітації та зайнятості інвалідів; забезпечення розвитку системи реабілітації, збільшення кількості реабілітаційних закладів для підвищення рівня трудової зайнятості інвалідів, в тому числі у сільській місцевості; розробку й запровадження ефективних механізмів заохочення роботодавців до працевлаштування інвалідів; розвиток підприємницької діяльності, різних форм самозайнятості інвалідів; постійну співпрацю органів законодавчої, виконавчої влади, громадських організацій інвалідів з роботодавцями та їх об'єднаннями на національному, територіальному, місцевому рівнях [7].

У багатьох країнах вважається, що за умов запровадження висококваліфікованого лікування та реабілітації інвалід може повернутися в суспільство і бути повністю інтегрованим в усіх сферах суспільного життя. Ідея реабілітації як загальна соціальна мета набуває поширення і в Україні. При цьому необхідна координація і взаємодія всіх організацій, причетних до цієї проблеми.

Національна програма професійної реабілітації та зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями спрямована на створення умов для досягнення інвалідами реальної рівноправності в повсякденній життєдіяльності, сприяння в отриманні освіти, відновленні працездатності, обранні місця роботи. У результаті інваліди зможуть реалізувати конституційні гарантії та особистий потенціал для забезпечення власного добробуту розумовою чи фізичною працею відповідно до віку, досвіду, кваліфікації, фізичних та інтелектуальних можливостей [3, с. 26].

Відповідно до Закону України “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні”, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності й господарювання мають виконувати норматив працевлаштування інвалідів у розмірі 5 % від загальної чисельності працівників, а якщо працюючих 15 – 25 осіб, то для інваліда виділяється одне робоче місце.

Основна частина інвалідів зайнята у виробничій сфері, переважно у видобувній, обробній промисловості, виробництві електроенергії, газу, води, а також у сільському господарстві, на будівництві, де працює 60о: – 80 % чоловіків-інвалідів. У невиробничій сфері найвища зайнятість інвалідів в системі охорони здоров'я та соціальної допомоги, освіти, державного управління й фінансової діяльності, де 60 – 70 % працюючих – жінки-інваліди.

Однією з умов забезпечення зайнятості інвалідів є професійна реабілітація, що включає психологічну підтримку, професійну орієнтацію, професійне навчання. Здобуття повноцінної освіти, професії є дуже важливим фактором у житті кожної людини, а для інваліда це набуває особливого значення. Набуття фахових навичок дає інвалідам можливість соціально адаптуватися, реалізувати свої здібності з подальшою інтеграцією в суспільно корисне життя.

Створення Всеукраїнського центру професійної реабілітації інвалідів дозволяє одночасно з проведенням професійної реабілітації інвалідів здійснювати координацію діяльності мережі регіональних реабілітаційних центрів, готувати для них висококваліфіковані кадри і зосередити наукову роботу з науково-методичного супроводження професійної реабілітації інвалідів.

Формування комплексної системи реабілітації – достатньо складний процес, який потребує науково обґрунтованих форм, методів і засобів відновлення потенціалу людини з інвалідністю. Її головною метою є створення умов для професійного самовизначення особи з урахуванням її індивідуальних можливостей, психологічної підтримки, професійного навчання та працевлаштування [4]. Щорічно близько 600 тис. окремих категорій населення, у тому числі інвалідів забезпечується через органи праці та соціального захисту населення технічними та іншими засобами реабілітації (крісла колісні, палиці, милиці тощо).

У нинішніх соціально-економічних умовах проблема вдосконалення механізму державного регулювання професійної реабілітації та зайнятості інвалідів є достатньо актуальною. Уряд, забезпечуючи виконання стратегічної мети своєї діяльності – підвищення рівня життя населення, створив умови для зростання реальних доходів громадян. Позитивні зміни є і на ринку праці: створюються нові робочі місця, зменшується кількість безробітних. Проте, на жаль, сьогодні існує низка проблем у сфері професійної реабілітації та працевлаштування інвалідів. І це, насамперед, питання фінансування реабілітаційних установ.

Уваги також потребує кадрове забезпечення реабілітаційних центрів всіх типів, які повинні бути укомплектовані психологами, реабілітологами, соціальними педагогами, сурдоперекладачами, тобто мати кваліфікований персонал, який би досконало володів знаннями та навичками супроводження процесу реабілітації.

Значна увага з боку держави приділяється дітям-інвалідам. Держава гарантує таким інвалідам дошкільне виховання, здобуття освіти на рівні, що відповідає їх здібностям і можливостям. Дошкільне виховання, навчання

інвалідів здійснюється в загальних або спеціальних дошкільних і навчальних закладах.

При навчанні, професійній підготовці або перепідготовці інвалідів поряд із загальними допускається застосування альтернативних форм навчання. Обдаровані діти-інваліди мають право на безоплатне навчання музики, образотворчого, художньо-прикладного мистецтва в загальних навчальних закладах або спеціальних позашкільних навчальних закладах.

За інших рівних умов переважне право на зарахування до вищих навчальних закладів I – IV рівнів акредитації та професійно-технічних навчальних закладів мають інваліди та діти з малозабезпечених сімей, в яких обидва батьки є інвалідами; один з батьків – інвалід, а інший помер; одинока матір з інвалідів; батько-інвалід, який виховує дитину без матері.

Під час навчання зазначеним категоріям громадян стипендія та призначена пенсія (державна соціальна допомога інвалідам з дитинства і дітям-інвалідам) виплачуються в повному розмірі. Після закінчення навчального закладу інвалідам надається право вибору місця роботи з наявних варіантів або надається за їх бажанням право вільного працевлаштування.

Діти-інваліди, що не мають батьків або батьки яких позбавлені батьківських прав і проживають у державних або в інших соціальних установах, після досягнення повноліття мають право на позачергове одержання житла і матеріальну допомогу на його благоустрій, якщо за висновком медико-соціальної експертизи вони можуть здійснювати самообслуговування і вести самостійний спосіб життя.

Органи державної влади, підприємства (об'єднання), установи і організації (незалежно від форм власності і господарювання) зобов'язані створювати умови для безперешкодного доступу інвалідів до жилих, громадських і виробничих будинків, споруд, громадського транспорту, для вільного пересування в населених пунктах. Жилі приміщення, займані інвалідами або сім'ями, у складі яких вони є, під'їзди, сходові площадки будинків, в яких мешкають інваліди, мають бути обладнані спеціальними засобами і пристосуваннями відповідно до індивідуальної програми реабілітації, а також телефонним зв'язком. Органи місцевого самоврядування забезпечують виділення земельних ділянок інвалідам із захворюваннями опорно-рухового апарату під будівництво гаражів для автомобілів з ручним керуванням поблизу місця їх проживання.

Задля інтеграції осіб з обмеженими можливостями, реінтеграції їх у суспільне виробництво, соціальне життя, основними завданнями нашої держави в сфері соціальної політики визнано:

- забезпечення конституційних прав на психологічну підтримку, професійну орієнтацію, професійне навчання і трудову діяльність;
- дотримання рівних прав жінок і чоловіків-інвалідів у сфері професійної, соціальної, медичної реабілітації і трудової зайнятості;
- постійне вдосконалення законодавства, нормативно-правового підґрунтя, організаційно-управлінської структури у сфері реабілітації та зайнятості інвалідів;

– забезпечення розвитку системи реабілітації, збільшення кількості реабілітаційних закладів для підвищення рівня трудової зайнятості інвалідів, у тому числі у сільській місцевості;

– постійне співробітництво органів законодавчої, виконавчої влади, громадських організацій інвалідів з роботодавцями і їхніми об'єднаннями на національному, територіальному та місцевому рівнях.

Вирішення цих актуальних питань суттєво вплине на поліпшення соціального захисту людей з обмеженими можливостями, забезпечить покращення життєдіяльності інвалідів, прискорить їх соціальну адаптацію та інтеграцію в суспільство, надасть можливість відчувати потребу суспільства в них.

Література:

1. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні : Закон України // ВВР України. – 1991. – № 21. – С. 252.

2. Питання Фонду соціального захисту інвалідів : постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2002 р. № 954 // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 28. – С. 1323.

3. Данілова І. Перший крок до реабілітації інвалідів / І. Данілова, К. Зобова // Соціальний захист. – 2002. – № 11. – С. 26–27.

4. Дьяченко В. М. Державна політика щодо інвалідів: перспективи та пріоритети / В. М. Дьяченко // Соціальний захист. – 2002. – № 11. – С. 13–16.

5. Законодавство України про соціальний захист населення : [зб.] / О. М. Роїна (упоряд.). – 6-те вид., перероб. і доп. – К. : КНТ, 2008. – 558 с.

6. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. – Режим доступу : <http://www.mlsp.gov.ua>.

7. Чічкань М. В. Інваліди як суб'єкти трудових правовідносин / М. В. Чічкань // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2009. – № 12. – С. 63–65.

Надійшла до редколегії 21.01.2013 р.